

Herlighetsteologi og korsteologi

Forelesning på teolkursus ved
Menighedsfakultetet i Århus

Januar 2017

Knut Alfsvåg, VID/MHS

To forelesninger

- Herlighetsteologi og korsteologi hos Luther
 - først og fremst med referanse til Heidelbergdisputasen
- I morgen
- Guds allmakt og korset
 - Hva betyr Jesu død på korset for vår forståelse av første trosartikkel?
 - først og fremst med referanse til den nyere debatt

Hvorfor Heidelbergdisputasen?

- Sentral i forskningen
 - Walter von Loewenich, *Luthers Theologia crucis* (1929) satte problemstillingen på dagsorden
- Nye tekstutgaver
 - *Probationes* til de filosofiske teser første gang trykt i 1979
 - Fremdeles lite bearbeidet i forskningen

Historisk bakgrunn

- Luthers kritikk av den skolastiske teologi
 - I forelesningene
 - I to disputaser
 - Om menneskets krefter og vilje uten nåden (1516)
 - Mot den skolastiske teologi (1517)
 - Kritikk av synergismen
 - Avlatstesene
 - Gjør alltid bot!
- Augustiner-munkenes generalkapittel i Tyskland april 1518
 - Hva er det egentlig du mener, Luther?

De teologiske tesene

- 1-3: Mennesker kan ikke hjelpe seg med gjerninger
 - Loven hjelper ikke: Rom 3,21
 - Tilsynelatende gode gjerninger er dødssynder: Matt 23,27
- 4: Guds gjerninger er frelsende, selv om de ikke ser slik ut: Jes 53,2; 1 Sam 2,6
- Disputasens hovedteser:
 - Vi kan ikke slutte fra våre erfaringer til Guds virkelighet.
 - Kritikk av det tilsynelatende.

Guds og menneskers gjerninger

- 6: Det Gud gjør gjennom mennesker, blir aldri fullkomment
 - Fork 7,20
- 7-8 og 11-12: Ens gjerninger er ikke dødssynder bare når en frykter at de er det
 - Matt 6,12
- 9-10: Kritikk av synergismen. Ingen nøytral mellomtilstand

Kritikken av den frie vilje

- 13: "Fri vilje" et uttrykk uten referanse.
 - "Facere quod in se est" en dødssynd
 - skarp kritikk av *via moderna* og dens tretrinns-modell
 - Joh 8,34 og Augustin
- 14-15: Kan gjøre det gode bare som reseptor for Guds gjerning
- 16-18: Det finnes en annen vei enn den frie viljens vei
 - Ydmykhet for Gud

Den rette teologen

- 19: Rom 1,20 viser oss en vei som er stengt
 - 22: Leder nødvendigvis til hovmod
 - Er dette manikeisme og Paulus-kritikk?
- 20: Den eneste veien til Gud går gjennom lidelse og kors
 - 1 Kor 1,21; Jes 45,15
- 21: Korsteologen og herlighetsteologen

Lov og nåde

- 23: Loven bringer Guds vrede
 - Rom 4,15
- 24: En innsikt som misbrukes av alle andre enn korsteologen
- 25-27: Kristus som gjerningenes subjekt ved troen
- 28: Guds skapende kjærlighet. Kritikk av Aristoteles

Gud er Skaper, og mennesket det intet det skapes fra

- Korset blokkerer veien fra det beste i mennesket til Gud
- Åpner samtidig en ny vei gjennom død og grav
- Den som prøver å finne en annen vei, møter Gud som den vrede dommer
- Den som ikke prøver å finne en annen vei, møter Gud som den betingelsesløst nyskapende.

De filosofiske tesene

- 29-30: Kritikk av Aristoteles som fundament for teologien
 - Ikke alt hos Aristoteles er galt
 - Men han har ikke rom for brudd og nyskapelse
- 31-35: Detaljert Aristoteles-kritikk
 - Kritikk av uendelighetsbegrepet
 - Aristoteles: Summen av ting i verden
 - Luther: Ubegrenset (aktuell) uendelighet. Impliserer uforståelighet (jfr. 39)

Platon og Aristoteles

- 36: Platon aksepterer den sansbare verdens ustabilitet og går for det evige. Erfaring er i seg selv ikke en kilde til kunnskap.
 - Velinformert Aristoteles-kritikk med vidtrekkende implikasjoner
 - Problematiserer all empirisme (jfr. Hume)
 - Følges opp av senere Luther-disipler (Hamann og Kierkegard) som generell vitenskapskritikk

Parmenides-dialogen

- 37: Forsvar for virkelighetens matematiske strukurerbarhet
 - så lenge den oppfattes som uavsluttbar og åpen
 - Enhetsbegrepet i *Parmenides*-dialogen
 - Uerstattelig og uerkjennbart
 - Virkeligheten forstås i kraft av det uforståelige
 - Jfr. sollignelsen hos Platon
- 38: Aristoteles' kritikk holder ikke

Teologi, ontologi og epistemologi

- Platons *Parmenides* er grunnskriftet for all negativ teologi
 - Viktig for kappadokierne og senere gresk teologi
 - Resiperes av Augustin; formidlet til Vesten via oversettelse av Dionysios Areopagitos
- Virkeligheten er ikke rasjonelt gripbar
 - Forstår bare i den grad en vet en ikke forstår
 - 1 Kor 8,2 og 1 Kor 13,12
 - Docta ignorantia
 - Evighetens nærvær i det skapte: Øyeblikket
- Svarer til ydmykheten på egne vegne i tese 7

Forståelighet og uforståelighet

- Virkeligheten forståelig bare som uforståelig
- Fordi den er forankret i Guds virkelighet, ikke i menneskers fornuft og erfaring
- En epistemologisk grunnregel
- Som også informerer den kritikk av det tilsynelatende
- som styrer Luthers kors-teologi og hans forståelse av forholdet mellom lov og evangelium

Heidelberg-disputasen og den senere Luther

- Overveiende fokus på det negative
- Endres gjennom den reformatoriske oppdagelse og bruken av "det salige bytte"
 - Den ved troen iboende Kristus gjør gode gjerninger
- Opplevelsen av gudsfraværet utfoldes sjelesørgerisk i Annen salmeforelesning og senere skrifter
- Referanser til Platon og *Parmenides* hos den senere Luther sjeldne, men ikke helt borte